

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра міжнародних економічних відносин

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

Козак Ю.Г.

“ ____ ” _____ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття

освітнього ступеня бакалавра

зі спеціальності 6.05052 Міжнародні економічні відносини

за освітньою програмою «Міжнародна економіка»

на тему: **«Зовнішня торгівля послугами як чинник активізації економічного розвитку Одеського регіону»**

Виконавець:

студентка ФМЕ, гр. 43

Іванцова Ларіна Володимирівна

/підпис/

Науковий керівник:

старший викладач

Гусенко Ольга Сергіївна

/підпис/

АНОТАЦІЯ

Іванцова Ларіна Володимирівна, «Зовнішня торгівля послугами як чинник активізації економічного розвитку Одеського регіону»

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня бакалавра зі спеціальності 6.05052 «Міжнародні економічні відносини» за освітньою програмою «Міжнародна економіка», - Одеський національний економічний університет – Одеса, 2020 рік

Кваліфікаційна робота бакалавра складається з трьох розділів. Об'єктом дослідження є зовнішня торгівля послугами в Одеському регіоні.

У роботі розглядаються теоретико-методичні аспекти зовнішньої торгівлі послугами, визначається вплив зовнішньої торгівлі послугами на економічний розвиток регіону, досліджено методи оцінки показників впливу зовнішньої торгівлі послугами.

Проаналізовано сучасний стан та динаміку зовнішньої торгівлі послугами в Одеському регіоні. Здійснено SWOT-аналіз Одеського регіону. Оцінено показники впливу зовнішньої торгівлі послугами на економіки Одеського регіону.

Запропоновано напрями удосконалення зовнішньої торгівлі послугами в Одеському регіоні зокрема за рахунок удосконалення транспортної інфраструктури та диверсифікації туристичних послуг.

Ключові слова: зовнішня торгівля послугами, економіка регіону, географічна структура, структура зовнішньої торгівлі послугами за видами, транспортна інфраструктура, туристичні послуги, диверсифікація туристичних послуг.

ANNOTATION

Ivantsova Larina, "Foreign trade in services as a factor in intensifying the economic development of the Odessa region"

Qualification work for the Bachelor's Degree in the specialty 6.05052 "International Economic Relations" under the International Economics program,
Odessa National University of Economics - Odessa, 2020

The bachelor's paper consists of three sections. The object of the study is foreign trade in services in the Odessa region.

The paper considers theoretical and methodological aspects of foreign trade in services, determines the impact of foreign trade in services on the economic development of the region, investigated methods for assessing the impact of foreign trade in services.

The current state and dynamics of foreign trade in services in the Odessa region are analyzed. The SWOT-analysis of the Odessa region is carried out. The indicators of the impact of foreign trade in services on the economies of the Odessa region are estimated.

The directions of improvement of foreign trade in services in the Odessa region are offered in particular at the expense of improvement of a transport infrastructure and diversification of tourist services.

Key words: foreign trade in services, economy of the region, geographical structure, structure of foreign trade in services by types, transport infrastructure, tourist services, diversification of tourist services.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ ЯК ЧИННИКА АКТИВІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ.....	7
1.1. Сутність та поняття зовнішньої торгівлі послугами в регіоні.....	7
1.2. Вплив зовнішньої торгівлі послугами на економічний розвиток регіону.....	21
1.3. Методи оцінки показників впливу зовнішньої торгівлі послугами на економіку регіону.....	32
Висновки до розділу 1.....	0
Розділ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ВПЛИВУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ.....	42
2.1. Аналіз стану та динаміки розвитку зовнішньої торгівлі послугами в Одеському регіоні.....	42
2.2. Аналіз чинників впливу зовнішньої торгівлі послугами на економічний розвиток Одеського регіону.....	49
2.3. Аналіз впливу зовнішньої торгівлі послугами на економічний розвиток Одеського регіону.....	56
Висновки до розділу 2.....	1
Розділ 3 УДОСКОНАЛЕННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ПОСЛУГАМИ ЯК ЧИННИКА АКТИВІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ОДЕСЬКОГО РЕГІОНУ.....	64
3.1. Удосконалення транспортної інфраструктури як чинника активізації зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону....	64
3.2. Диверсифікація туристичних послуг як чинника активізації зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону.....	77
Висновки до розділу 3.....	4
ВИСНОВКИ	6
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	0

ВСТУП

Актуальність кваліфікаційної роботи. З розгортанням процесу глобалізації світової економіки посилюється відкритість регіонів і економічна взаємозалежність країн; зростають масштаби міжнародного обміну товарами, послугами і капіталом; нових рис набувають міжнародні потоки фінансових активів та інформації. Характерною ознакою сучасного етапу розвитку міжнародного обміну є випереджальні темпи зростання торгівлі послугами, що зумовлено інноваційно-технологічним розвитком, інтелектуалізацією праці, інформатизацією суспільних і виробничих відносин. Безперервно розширюється спектр сервісних видів економічної діяльності, відповідно змінюються обсяги і структура міжнародних потоків послуг. Стрімко набирають ваги послуги, пов'язані з поширенням інтернет-технологій, новими способами комунікації і використанням інтелектуальної власності; водночас зберігається високий попит на фінансові, страхові, банківські та інші бізнес-послуги.

За статистикою Конференції ООН з торгівлі та розвитку частка послуг у світовій торгівлі становить понад 20%, а сама сфера послуг стає найбільшим реципієнтом міжнародних інвестицій [1]. Участь окремого регіону в зовнішній торгівлі послугами залежить від секторальної структури національної економіки, її науково технічного потенціалу, інноваційної активності та дієвості інституційного механізму стимулювання і підтримки експорту. Оскільки доходи від експорту мають покривати витрати на імпорту, для стабільного розвитку національної економіки необхідно забезпечити оптимальну пропорцію між обсягами експорту/імпорту, підтримувати ті галузі сфери послуг, які мають істотний вплив на формування конкурентоспроможної регіональної економіки. У цьому контексті для кожного суб'єкта зовнішньоторговельних відносин важливого значення набувають дослідження динаміки, структури і співвідношення експортно-імпортних потоків, а також моніторинг зовнішньоторговельної позиції у глобальному конкурентному середовищі.

Комплексний підхід до визначення особливостей та удосконалення розвитку зовнішньої торгівлі послугами, особливості формування та інструменти регулювання торговельних потоків в умовах глобалізації перебувають у полі зору провідних міжнародних інституцій; їм присвячені наукові праці великої когорти зарубіжних учених, серед яких: Г. Ассель, О. Балаєва, Д. Джоббер, П. Дойль, І. Дюмулен, Ф. Котлер, К. Лавлок, Д. Найяара, Б. Олін, В. Почекина, Г. Турбан, Б. Рендер, Дж. Фитцсимонс, А. Фьорстер, К. Хаксевер, Е. Хекшер, Т. Хілл та ін.

Різні аспекти зовнішньоекономічної діяльності регіонів України та їх участі в міжнародній торгівлі послугами висвітлюють у своїх наукових працях вітчизняні вчені: І. Бураківський, В. Геєць, Р. Заблоцька, В. Зайцев, Л. Кістерський, Ю. Коваленко, Ю. Козак, Д. Лук'яненко, А. Мазаракі, Ю. Мельник, Н. Мешко, О. Пальчук, А. Румянцев, В. Сіденко, В. Тіпанов, А. Філіпенко, Т. Циганкова та ін.

Мета і завдання кваліфікаційної роботи. Метою дослідження є аналіз стану і розвитку зовнішньої торгівлі послугами як чинника активізації економічного розвитку Одеського регіону.

Для реалізації поставленої мети передбачено вирішення таких **завдань**:

- розкрити економічну сутність та особливості міжнародної торгівлі послугами;
- охарактеризувати вплив зовнішньої торгівлі послугами на економічний розвиток регіону;
- узагальнити методи оцінки показників впливу зовнішньої торгівлі послугами на економіку регіону;
- проаналізувати сучасний стан та вплив зовнішньої торгівлі послугами на економічний розвиток Одеського регіону;
- визначити динаміку розвитку та основні чинники впливу зовнішньої торгівлі послугами на економіку Одеського регіону;
- здійснити SWOT-аналіз Одеського регіону;
- визначити шляхи підвищення привабливості транспортних послуг як чинника активізації економічного розвитку Одеського регіону;

- визначити шляхи підвищення привабливості туристичних послуг як чинника активізації економічного розвитку Одеського регіону;

Об'єктом дослідження є зовнішня торгівля послугами в Одеському регіоні.

Предметом дослідження є теоретико-методичні засади та практичні заходи щодо перспектив розвитку зовнішньої торгівлі послугами як чинника активізації економічного розвитку в Одеському регіоні.

Методи дослідження. У кваліфікаційній роботі було застосовано такі методи дослідження, як табличний та графічний методи, порівняння і прогнозування, узагальнення, методи математичної статистики та економічного аналізу. Використано офісний пакет MS Office - Microsoft Excel.

Інформаційна база. Інформаційно-довідковою базою слугували нормативно-правові акти України, матеріали наукових конференцій, аналітичні та статистичні матеріали звітів Одеського регіону, а також різноманітні електронні ресурси, зокрема офіційні сайти Світової організації торгівлі, Конференції ООН з торгівлі та розвитку, Міжнародного валютного фонду, Державної служби статистики України, Державної служби статистики України в Одеській області.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, основної частини, висновків та списку використаних джерел кількістю 64 найменувань. Загальний обсяг роботи складає 96 сторінок.

ВИСНОВКИ

На підставі дослідження, здійсненого в кваліфікаційній роботі бакалавра, було узагальнено поняття міжнародна торгівлі послугами та зовнішня торгівля послугами. Було визначено, що міжнародна торгівля є характерною рисою існування світового ринку, який являє собою сферу товарно-грошових відносин між країнами, що ґрунтуються на міжнародному поділі праці та інших чинниках виробництва і надання послуг. Товари і послуги, які знаходяться на світовому ринку в фазі обміну, виконує інформаційну функцію, оскільки повідомляє про середні величини сукупного попиту та пропозиції. Через це всі економічні регіони мають змогу оцінювати та адаптувати параметри свого виробництва та послуг (тобто що, скільки, для кого слід виробляти) до вимог світового ринку.

В роботі було зазначено, що збільшення обсягів зовнішньої торгівлі послугами є умовою ефективного розвитку будь-якої регіональної економіки, у тому числі й регіонів України. Проте, українська економіка є надмірно чутливою до зовнішніх впливів внаслідок недостатньо розвиненого внутрішнього ринку, технологічного відставання, низької диверсифікації структури експорту та імпорту. Отже, досягнення ефективного розвитку зовнішньої торгівлі – одна з умов забезпечення соціально-економічного розвитку регіону.

Також були узагальнені методи оцінки впливу зовнішньої торгівлі послугами на регіональну економіку, зокрема, показники експортної та імпортної квоти, зовнішньоторговельного сальдо, зовнішньоторговельного обігу та інші.

Було зазначено, що приморські регіони для України, яким є Одеський регіон, є морським «фасадом», через який здійснюється зв'язок із світовим господарством. Сьогодні Одеський регіон - це високорозвинений регіон України, який грає ключову роль в економіці України, а також має необмежені можливості для зростання.

Узагальнено, що головна особливість економіко-географічного положення області - її приморське та прикордонне розташування. Зазначено, що широкий

вихід в Азово-Чорноморський басейн і до великих річкових магістралях - Дунаю, Дністру, визначає її великі переваги в розвитку транспортної інфраструктури.

Оскільки переваги менші за слабкості, а можливості перевищують загрози, то стратегія Одеського регіону повинна спрямовуватися на мінімізацію слабких сторін регіону на основі використання зовнішніх можливостей.

Надано оцінки факторному підходу до аналізу зовнішньої торгівлі, який реалізується у роботах науковців як дослідження винятково описового характеру та ґрунтується на певних статистичних даних, котрі приведено за приклад та розглянуто в розділі.

Особливий наголос зроблено на тому, що в Одеському регіоні задіяні майже всі види торгівлі послуг з наявних в зовнішньоекономічній діяльності. Подальший розвиток зовнішньої торгівлі послугами вимагає реалізації наступних напрямків, як стимулювання залучення прямих іноземних інвестицій. Здійснивши адаптацію ринків послуг до аналогічних ринків країн СОТ та ЄС шляхом гармонізації стандартів, санітарних і фітосанітарних норм, а також створення нормативно-правової та інформаційної бази, інтегрованої в міжнародні системи, реконструвавши та модернізувавши інфраструктури зовнішньої торгівлі послугами можна значно покращити показники зовнішньої торгівлі послугами в Одеському регіоні.

Також в роботі був зроблений аналіз географічної структури зовнішньої торгівлі послугами Одеського регіону та визначено, що головним торговельним партнером регіону у 2018 році є Віргінські острови, що пов'язано, насамперед, з офшорним характером діяльності цієї країни. Був наданий аналіз структури зовнішньої торгівлі за видами та визначено, що у 2018 році 81,9% від усього обсягу експорту послуг приходилося на транспортні послуги.

Було здійснено аналіз показників впливу зовнішньої торгівлі послугами на економіку Одеського регіону та на підставі цього зазначено, що рівень відкритості економіки регіону до 2013 року та після 2015 має порогові значення, які відповідають відкритому стану економіки регіону в сфері зовнішньої торгівлі

послугами. Найгірший показник Одеський регіон мав в 2014 році, що було пов'язано з економічною та військовою кризою в Україні.

Згідно з пороговими значеннями, передкризовим станом економіки регіону вважається рівень експортної та імпоротної залежності більше 40%, а кризовим – більше 50%. Рівень експортної залежності до ВРП характеризує значимість експорту послугами для економіки регіону. Цей індикатор відповідає пороговому значенню за період, що досліджується. Щодо рівня імпоротної залежності, то протягом 2011-2017 років він не перевищував 4%, що свідчить про досить низький рівень залежності регіональної економіки від іноземних послуг. Коефіцієнт покриття експортом імпорту з 2011 р. до 2017 р. характеризувався перевищенням обсягів експорту над імпортом, що зумовлювало позитивне сальдо регіонального балансу зовнішньої торгівлі послугами.

Також було визначено, що головним чинником активізації економічного розвитку Одеського регіону є розвиток транспортної інфраструктури та туристичної галузі, що надасть змогу перетворити їх у конкурентоспроможні, високорентабельні, інтегровані у світовий ринок галузі, які можуть стати вагомим чинником прискорення соціально-економічного розвитку області, підвищення якості життя населення, гармонійного розвитку і консолідації суспільства, популяризації України у світі.

Узагальнено, що основними шляхами підвищення привабливості транспортних та туристичних послуг є:

- розбудова та розвиток національного логістичного хабу на території Одеській області;
- збільшення вантажо- та пасажиропотоків;
- взаємодія всіх видів транспорту як основи створення мультимодального транспортного вузла;
- розвиток туризму, зокрема за рахунок підвищення привабливості «зеленого» туризму;

- поліпшення інвестиційного клімату та збільшення обсягів залучення інвестицій, які є умовою розвитку не тільки транспортної галузі, а й національної безпеки та конкурентоспроможності країни
- орієнтація транспортної інфраструктури на обслуговування туристичних потоків;
- підвищення якості та конкурентоспроможності туристичного продукту;
- раціональне використання рекреаційного та туристичного потенціалів регіону;
- розвиток регіональної інформаційної інфраструктури рекреаційних та туристичних послуг.

Проведене дослідження показало, що Одеський регіон, нажаль, має низький рівень розвитку інфраструктури в порівнянні з іншими регіонами України. З приводу цього були надані рекомендації щодо удосконалення транспортної інфраструктури, а саме провести капітальний ремонт автомобільних доріг загального користування та державного значення в регіоні, створити умови для демонополізації ринку пасажирських перевезень міжміського сполучення, реалізувати проекти будівництва паромних переправ через Дунай та відповідних пунктів пропуску “Ізмаїл - Тулча” та “Орловка - Ісакча”, а також удосконалити інфраструктуру морегосподарського комплексу регіону та міжнародного аеропорту «Одеса». Щодо підвищення привабливості туристичних послуг рекомендовано здійснити диверсифікацію туристичних послуг за допомогою продуктивних груп компанії Boston Consulting Group.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Державне Підприємство «Науково-дослідний Інститут Статистичних Досліджень», статистичний аналіз тенденцій розвитку зовнішньої торгівлі України послугами [http://nasoa.edu.ua/wp-content/uploads/zah/yerina_dis.pdf]
2. Козак Ю. Г. Міжнародна торгівля: навч. посібник / Ю. Г. Козак, Н. С. Логвінова, Н. В. Притула та інші. - 5-те вид., перероб. та доп. - Київ: Центр учбової літератури, 2015. – 272 с.
3. Офіційний сайт Ukrstat.gov.ua - http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/06/zb_ztu_2018.pdf
4. Офіційний сайт https://ko.com.ua/files/u125/Ukrainian_IT_Industry_Report_UKR.pdf
5. Дослідження рівня використання економічного потенціалу регіону: Монографія: /За ред. Семенова В.Ф., Руденко О.І./ Одеса: Одеський національний економічний університет, 2012.- 150с. – С. 32-77.
6. Основи інвестиційно-інноваційної діяльності: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] / В. Г. Федоренко, Д. В. Степанов, М. П. Денисенко та ін.; за наук. ред. В. Г. Федоренко. – К.: Алерта, 2004. – 431 с. - С.45-46.
7. Економічна статистика : підр. у 2 ч. – Ч. 1 Макроекономічна статистика / [І. Г. Манцуров, А. М. Єріна, О. К. Мазуренко та ін.] : за наук. ред. чл.-кор. НАНУ І.Г.Манцурова. – К. : КНЕУ, 2013. – 325 с.
8. Методичні положення зі статистики зовнішньої торгівлі послугами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/polog/metod_doc/2013/03/metod.zip
9. Класифікація зовнішньоекономічних послуг (КЗЕП) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : consultant.parus.ua/
10. Шереметинська О.В. Перспективи розвитку експортоорієнтованої стратегії підприємств Причорноморського регіону. URL: <http://bses.in.ua/journals/2016/6-2016/6.pdf>.

11. Іксарова Н.О. Зовнішня торгівля послугами у системі економічної безпеки держави: автореф. дис. .канд. екон. наук: 08.00.03 / Н. О. Іксарова; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К., 2010. — 23 с
12. Статінформація [Електронний ресурс] // Головне управління статистики в Одеській області. — 2018. — Режим доступу до ресурсу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>.
13. Про Одещину [Електронний ресурс] // Одеська обласна державна адміністрація — Режим доступу до ресурсу: <http://oda.odessa.gov.ua/info/pro-odewinu/harakteristika/>.
14. «Положення про транспортний кластер» — Одеська Обласна Рада, 26 серпня 2011 року № 212-VI. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://morhoz.odessa.gov.ua/Main.aspx?sect=Page&IDPage=34642&id=119>
15. «Щодо перспектив створення морських кластерів в Одеській області» - Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс] // Режим доступу до ресурсу: <http://www.niss.gov.ua/articles/987/>.
16. Одеська область [Електронний ресурс] // Всеукраїнська експертна мережа — Режим доступу до ресурсу: <http://www.experts.in.ua/regions/detail.php?ID=4340>.
17. Галасюк С. С. Проблеми розвитку туристичної діяльності в Одеському регіоні / С. С. Галасюк // Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць. — Одеса: ОДЕУ, 2009. — Вип. 35. - С. 160-167.
18. Воробйова О.А. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційно-туристичної діяльності в південних районах Одеської області / О.А. Воробйова // Економічні інновації: Зб. наук.пр. — Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2011. — Вип. 44. — С. 46-56. — Бібліогр.: 7 назв. — укр.
19. Проблеми формування туристичного кластеру Одеського регіону. Бровкова К.В.// Всеукраїнський науково-виробничий журнал "Сталий розвиток економіки". - 2010. - №3. - С.104-111.

20. Ніценко В. С. Проблеми сталого розвитку Одеського регіону / В. С. Ніценко, В. В. Попович // БізнесІнформ. - 2013. - № 7. - С. 69-73
21. Демографічна та соціальна статистика [Електронний ресурс] // Головне управління статистики в Одеській області. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>
22. Синельник Л. С. SWOT-аналіз як один із можливих інструментів оцінки факторів впливу на платоспроможність підприємства/ Л. С. Синельник. // Економіка та держава. – 2012. – №10. – С. 62–64.
23. Вагнер І.М. SWOT аналіз як інструмент стратегічного аналізу/І.М,Вагнер//Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. – КНЕУ, 2009.-№4(20). – С.81-84
24. Майсак О. С. SWOT-анализ: объект, факторы, стратегии. Проблема поиска связей между факторами // Прикаспийский журнал: управление и высокие технологии. — 2013. — № 1 (21). — С. 151—157
25. T. Hill, R. Westbrook (1997). “SWOT analysis. It’s time for a product recall,” Long Range Planning, 30 (I), 46-53
26. Репьев А. П. Убожество SWOT [Електронний ресурс] / А. П. Репьев // Школа Александра Репьева – Режим доступу до ресурсу: <http://www.repiev.ru/articles/SWOT-Stupidity.htm>.
27. Армстронг Д. С. Don't do SWOT: A Note on Marketing Planning [Електронний ресурс] / Дж Скотт Армстронг – Режим доступу до ресурсу: http://www.researchgate.net/publication/237253733_Don't_do_SWOT_A_Note_on_Marketing_Planning.
28. Сидяга Б. Проблеми розвитку торговельного потенціалу України. Соціально-економічні проблеми і держава. 2014. Вип. 1 (10). С. 250–256. URL : <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2014/14sbvtpu.pdf>
29. Кисельова О. М. Структурні особливості зовнішньоекономічної діяльності України. Економіка і прогнозування. 2012. № 4. С. 93–101. URL : <http://nbuv.gov.ua>.

30. Мазаракі А. А. Сучасні тенденції та чинники розвитку зовнішньої торгівлі України. Вісн. Київ. нац. торг.-екон. ун-ту. 2011. № 2. С. 5–14
- 31.Александрова Р. А., Платошина Г. М., Платошин А. С. Статистичне дослідження зовнішньої торгівлі товарами України. Вісн. Приазов. держ. техн. ун-ту. 2018. № 19. С. 362–365.
- 32.Славева К. Структура внешней торговли с Украиной как фактор формирования отрицательного торгового сальдо. Вісн. екон. науки України. 2018. № 2. С. 177–182.
- 33.Підгорний А.З. Міжнародна статистика. Одеса : ОНЕУ, 2016. 162 с.
- 34.Мельник Т. М. Іллегалізація сфери зовнішньої торгівлі товарами в Україні. Екон. часопис-XXI. 2014. № 7–8 (1). С. 4–7.
- 35.Дячек В. В. Зовнішня торгівля товарами підприємств Харківської області: статистичний огляд і можливі шляхи розвитку. Бізнес Інформ. 2012. № 5. С. 149–158.
- 36.Московкин В. М. Матричный анализ товарно-страновой структуры внешней торговли: на примере Украины и стран ЕС. Актуальні проблеми економіки. 2017. № 3. С. 26–36.
- 37.Іваненко І. А. Аналіз впливу зовнішньої торгівлі з країнами СНД на ВВП України. Вісн. Маріуполь. держ. ун-ту. 2011. Вип. 2. С. 166–174. (Серія: Економіка).
- 38.UNCTAD Handbook of Statistics 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.unctad.org/en/docs/tdstat35_en.pdf
- 39.Постанова Кабінету Міністрів України: державна стратегія регіонального розвитку-<https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/02/Proekt-Derzhavnoyi-strategiyi-regionalnogo-rozvitku-na-period-do-2027-roku.pdf>
- 40.Офіційний сайт buklib.net Буковинська бібліотека - <https://buklib.net/books/25034/>

41. Іксарова Н.О. Зовнішня торгівля послугами у системі економічної безпеки держави: автореф. дис. .канд. екон. наук: 08.00.03 / Н. О. Іксарова; Київ. нац. торг.-екон. ун-т. - К., 2010. — 23 с
42. UNCTAD Handbook of Statistics 2019 - International trade in services. Fact sheet #5: Total trade in services - https://unctad.org/en/PublicationChapters/tdstat44_FS05_en.pdf
43. UNCTAD Handbook of Statistics 2019 - International trade in services, Fact sheet #6: Trade in services by category https://unctad.org/en/PublicationChapters/tdstat44_FS06_en.pdf
44. WORLD TRADE REPORT 2019 The future of services trade, Services trade in numbers p.22 - https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/00_wtr19_e.pdf
45. Державна Служба Статистики. Зовнішня торгівля України - http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/06/zb_ztu_2018.pdf
46. Єлісєєнко О.В., Скобєлєва Г.С. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2014. № 4. С. 9–12.
47. Державна служба статистики України: статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
48. Сторожилова У.Л. Розвиток Причорноморського економічного району в контексті публічного управління та євроінтеграції. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/21_2017/27.pdf
49. Гончаренко І.В. Сучасний стан та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності Миколаївської області. URL: http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/16_10.pdf
50. Шереметинська О.В. Перспективи розвитку експортоорієнтованої стратегії підприємств Причорноморського регіону. URL: <http://bses.in.ua/journals/2016/6-2016/6.pdf>.

- 51.Короленко Н.В. Зовнішньоторговельна складова розвитку Причорноморського регіону: логістичний аспект. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/09/274.pdf>.
- 52.Кіщак І.Т. Статистична характеристика товарної структури експортно-імпортних потоків Миколаївської області. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20163\(119\)/sep20163\(119\)_140_DyominaVM,KishchakIT,OgiyenkoAV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20163(119)/sep20163(119)_140_DyominaVM,KishchakIT,OgiyenkoAV.pdf).
- 53.Зовнішня торгівля України / Державний комітет статистики, відп. за вип. А.О.Фризоренко. – Київ, 2018. – 102 с
- 54.Публікація документів Державної Служби Статистики України, Регіональні обсяги зовнішньої торгівлі послугами¹ у 2019 році - https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2019/zd/oep/oep_u/oep2019_u.html
- 55.Конкурентоспроможність територій: практ. посіб. / А. Ткачук, В. Толкованов, С. Марковський. – К.: Легальний статус, 2011. – 252 с. – С.54-56.
- 56.Офіційне видання Odessa regional state administration General Department of Foreign Economic. Odessa region profile [Electronic resource] – Mode of access:https://www.aebr.eu/pdf/fmanager/Regionen/L/Lower_Danube__RO_MD_UA_/ProfileOdessaRegion.pdf
57. Зовнішньоекономічна діяльність, Динаміка географічної структури зовнішньої торгівлі послугами 1996-2018 роки (остаточні дані) - http://od.ukrstat.gov.ua/stat_info/zed/zed22.htm
58. Стратегія економічного та соціального розвитку Одеської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oseu.edu.ua>
- 59.Левик І. С. Суть стратегічного аналізу та його значення для управління підприємством / І. С. Левик // Регіональна економіка. – 2011. – № 3. – С. 108–114
- 60.Санаторно-курортне лікування, організований відпочинок та туризм в Одеській області [за ред. Л. Е. Котвицької] // Головне управління статистики в Одеській області. – 2011. – 120 с.

61. Про розвиток рекреації в Одеській області / за ред. Л. Е. Котвицької // Головне управління статистики в Одеській області. – 2011. – 25 с.
62. Паспорт області // Офіційна сторінка головного управління економіки Одеської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gue.odessa.gov.ua>
63. Колективна монографія. Стратегічне Дослідження Регіонів України За Допомогою Swot-аналізу, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, С. - 84
64. Офіційний сайт - Одеська обласна адміністрація, Стратегія розвитку Одеської області на 2021-2027 роки <https://oda.odessa.gov.ua/socialeconomic/strategy21-27>